

Dejan Donev

Integrativnošću (bio)etike do nove ekonomije

Rezime

Da bi se došlo do zahtjevanog (bio)etičenja ekonomije života, oni koji menadžiraju njima moraju imati vrednosni sistem čija će aksiologija biti (bioetički) nesumnjiva.

Ovo ujedno znači da zahtijevane etičke vrijednosti pri menadžiranju moraju postati i norma u ponašanju i radu svakog menadžera menadžiranja.

Postajući to, bit će omogućena i promjena dosadašnje politike ekonomija. Naime, time će se omogućiti da umjesto dosadašnje usmjerenosti ka sebi i sopstvenom interesu, budu preusmjerene ka socijalnoj odgovornosti i partnerstvu, tj. svoje proizvodnje podredit će potrebi da se stvori jedna nova globalna ekonomija koja će biti svjesna da je njena uloga stvaranje takvih uvjeta proizvodnje, koji će biti etički i ekološki održivi, kao preduvjet daljeg bioetički opravdanog razvoja i društva i čovječanstva uopće. To će ujedno dovesti do onoga ka čemu sav svijet stremlji: naime, ka globalnom realno demokratiziranom građanskom društvu koje je svjesno posljedica neracionalnog trošenja resursa, ali i svjesne potrebe za stvaranjem uvjeta za opstanak vrste, tj. *da bioetička svijest bude svijest koja će određivati svakog čovjeka!*

Do ovakve ekonomije može se doći samo onda kada svako menadžiranje bude određivano bioetičkom sviješću.

Ključne riječi: strah, etika, bioetika, menadžiranje, globalna ekonomija.

AKO JE IŠTA VRIJEME TRANZICIJE DONIJELO, to je činjenica da je poplava riječi anglosaksonskog porijekla postala dio vokabulara svakog medija i političara. Pa tako, prelistaju li se dnevne novine, odslušaaju li se dnevno-informativne emisije, posebice segmenti koji se odnose na ekonomiju, ili se pak pročitaju govori političara i u predizbornim kompanijama i nakon toga, a koji se odnose na ono što obećavaju u ekonomiji, osim formulacije „vlada je donijela odluku ili predložila zakon“, što jasno ukazuje na činjenicu da nam ekonomije postaju direktivne, a sve manje slobodna tržišta, najčešće upotrebljavane riječi u ovim temama i oko njih jesu: menadžer, menadžerstvo, menadžiranje, biznis, biznismeni...

Ne ulazeći u tačnost upotrebe ili zloupotrebe ovih termina, gdje im je mjesto ili nije, ono što sa sigurnošću zabrinjava nije činjenica da je neko odlučio stvoriti novu ekonomiju, već da svi oni koji predlažu nekakvu novu ekonomiju zaboravljaju na ključni element u ekonomiji, a koji je preduvjet za stvaranje realnoga građanskog otvorenog društva. Naime, riječ je o odsustvu ili izbjegavanju riječi „etika“ u analizama onoga što se i kako se menadžira i onoga što je menadžirano, pa je upitno dokle će to dovesti i kakve će posljedice imati ne samo za ekonomski i socijalni razvoj društva, već uopće po opstanak vrste na planeti.

Ukoliko se čovjek upita otkuda odsustvo ove riječi u analizama i ocjenama ekonomskih kretanja i rezultata, iako se ne može reći da se ne objavljuju tekstovi na tu temu, mogu se ponuditi dva objašnjenja. *Prvo* objašnjenje bilo bi da se o etici ne govori i da se ona ne traži od menadžera, jer se samo po sebi podrazumijeva, a da biste se bavili menadžiranjem osnova egzistencije, nužno je imati određenu etiku i pridržavati je se.¹ Nasuprot ovome stoji i uvriježeni mit da etiku ne treba tražiti u biznisu, jer je on sam po sebi amoralan, tj. jer mu je osnovni cilj stvaranje profita.² Vjerovatno otuda i tvrdnja da su izrazi „etično menadžiranje“, „menadžerska etika“ i sl. u svojoj suštini oksimoroni. Ovo ne bi bilo *non sence par excellance*, ukoliko bi već imali društva s izgrađenim odgovarajućim etičkim kontrolnim mehanizmima koji ne

¹ Robert Gibbs, *Why Ethics? Signs of Responsibilities*, Princeton University Press, New Jersey, 2000.

² R. Epstein, *Simple Rules for a Complex World*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1995, p.p. 75.

bi otvarali pitanja koliko je jedna proizvodnja etična, koliko su etični oni koji rukovode njome i kakve (bio)etičke posljedice može imati to proizvođenje i menadžiranje njime.

Prethodna konstatacija pokazuje da *drugo* moguće objašnjenje za odsustvo ili izbjegavanje riječi „etika“, a još više takvog odgovarajućeg ekonomskog ponašanja, jeste strah od realne provjere etičkih osnova ne samo onih koji menadžiraju, nego, prije i iznad svega, onih koji stvaraju uvjete menadžiranja – zakonodavaca i vladajućih, a samim tim i njihove etičke utemeljenosti. Preciznije kazano, radi se ustvari o strahu od odgovornosti. No, ne radi se o strahu od odgovornosti pred sobom i za sebe, već od odgovornosti pred drugima i za druge.³

Potraže li se korijeni ovakvog straha, također se može ponuditi nekoliko objašnjenja. *Jedno* od mogućih jeste neznanje koje uvek rezultira strahom pred onim što se ne zna ili ne poznaje. *Drugo* objašnjenje moglo bi biti odbijanje da se preuzme odgovornost, što pokazuje i dokazuje neodgovarajuću etičku osviješćenost. *Treće* objašnjenje moglo bi biti da se takoreći sav sistem uporno trudi da obrazovno-odgojne procese ne podredi potrebi za stvaranjem etički osviještene ličnosti koja će, imajući istinsku svijest i saznanje o temeljnim univerzalnim etičkim vrijednostima, na osnovu njih moći izgraditi sopstveni aksiološki etički sistem po kojem će se i naspram koga će se određivati u svom ponašanju u svijetu za svijet.

Međutim, da bi se objasnilo zašto i kako su etika i etičnost u svakodnevnom govoru o ekonomiji ili oko nje prirepak bez kojeg niti jedan govornik na tu temu ne može niti početi, a kamoli završiti rečenicu, a pritom panično izbjegava da prizna sveopće prisutnu činjenicu da sadržinski govor o etici i etičnosti u ekonomiji – menadžiranju jeste u suštini tabu-tema, treba reći da je to rezultat straha od suštinskog izjašnjavanja. Ovaj strah ovaploćuje se u strahu da temeljno razmišljanje o ekonomskoj etici nužno mora dovesti i do mijenjanja svijesti o etici samoj po sebi i za sebe. Strah neće biti prevaziđen sve dok odsustvuje i suštinsko razmatranje odnosa etika – ekonomija – etika – politika – etika koji će omogućiti izvođenje takvih vrijednosti koje su nužne da bi se došlo do toliko nam potrebne ekonomije: **etične ekonomije**. Insistiranje na razbijanju tabua govorenja o etici u menadžiranju nije samo zbog toga što je istinska etika nemoguća bez otvorenog razgovora, spoznaje

³ Richard Wisse, *Odgovornost u mijeni vremena*, Svjetlost, Sarajevo, 1988.

i vrednovanja onog o čemu treba govoriti. Insistiranje na ovome jeste zbog naglašavanja potrebe za takvim etičkim educiranjem koje će svako menadžiranje unaprijed voditi ka postojanju čoveka kao nesumnjivo realiziranog etičkog bića.

Sa sigurnošću se može tvrditi da je upravo odsustvo ovakvog obrazovanja i odgoja jedan od osnovnih razloga što smo danas u situaciji da mnogo više pričamo koji su i kakvi su rezultati nekih menadžiranja, da se raspravljamo oko toga da li smo za ovakav ili onakav model ekonomije-kapitalizma, nego što zaista znamo šta i kako hoćemo od odabranog modela, ili nego što smo svjesni, ili smo u stanju procijeniti posljedice iz načina proizvodnje koji trenutno vladaju, posebice u zemljama u tranziciji.⁴

Nije mi ovdje namjera da zalazim u sociološko-ekonomske ili političke analize stupnja prikladnosti jednog modela kapitalizma u odnosu na neki drugi, niti pak da nudim onaj za koji smatram da najviše odgovara. Sve prethodne primjedbe ustvari su usmjerene ka jednom osnovnom cilju: ne samo otvaranja zapitanosti kako smo i zašto zaboravili na etiku kao polaznu tačku u građenju društva i ekonomija, već mnogo više da se upitamo zašto smo i kako zaboravili da je etika ta koja ima integrativnu ulogu u razvitku jednog društva kao neka vrsta katalizatora, isto koliko i da postavim pitanje kako i zašto smo zaboravili na etiku kao integrativni činilac u razvoju čovjekove svijesti o dobru i zlu. Odgovori na ova pitanja jesu nužni preduvjeti da bi se došlo do saznanja da, ne počne li se pitati šta i kako proizvodi i po kojoj cijeni, kao posljedica po biomasu, bioresurse i biopotencijal čovjek u suštini ugrožava svoje dalje opstajanje⁵.

Iz prethodnog je jasno da će etika ustvari, odigrati svoju pravu ulogu samo onda kada shvatimo da inzistiranje na njoj znači takvo osvješćivanje svakog od nas da se počne istinski pitati ne o tome šta i kako neko drugi radi i koliko je to dobro ili loše, već kada počne razmišljati o tome šta, kako i koliko radi za svoje i za dobro drugih. No, ovdje dobro nije shvaćeno kao količina materijalnih vrijednosti kojima će se raspolagati, već je dobro shvaćeno kao polazna tačka u ocjenjivanju postupanja pri

⁴ Vukašin Pavlović, *Civilno društvo i demokratija*, Službeni glasnik, Beograd, 2006, str. 35–81.

⁵ George Chryssides and John Kaler, *Essentials of business ethics*, McGraw'Hill Book Company, London, 1996, p.p. 138–155.

menadžiranju ekonomijom i da li je i koliko je ono ekološki održivo i opravdano; da li i koliko odabrana proizvodnja ne narušava integritet, identitet i suverenitet jedinke i da li ugrožava njeno prirodno biološko (etičko) pravo na produžavanje vrste.

Prethodno rečeno, pak, traži svijest o ulozi Ljubavi kao etičke vrijednosti koja će to biti kada sama Ljubav ka radu bude shvaćena kao sredstvo za podizanje sveopćega kvaliteta življenja i koja se mora nužno umrežiti i u ekonomiju i u one koji je menadžiraju. No, ona će postati istinska etička vrijednost samo ukoliko doraste i do Ljubavi za produženjem vrste. Insistiram na ovakvom gledanju na Ljubav kao vrijednosti ne samo da bih pokazao i njenu višeznačnost, već da bih naglasio da, ukoliko se ista ne primjenjuje i ne umrežava u ekonomije i menadžiranja koja nas određuju ovako shvaćena, nećemo doći do življenja u kojem će Ljubav biti istinski etička vrijednost. Međutim, to nije etička vrijednost sama po sebi, zbog njena značaja i uloge za našu autoreprodukciju – produžavanje vrste. Ona će biti istinska etička vrijednost po sebi i za sebe ako Ljubav prema radu preraste u stvaranje takvih ekonomskih uvjeta i takvog nivoa kvaliteta života pri čemu se nećemo pitati da li da produžimo vrstu ili ne, tj. da li nam ekonomsko bogatstvo omogućava veći broj usta koja možemo nahraniti, već ćemo se pitati da li tim povećanjem tog broja nećemo ugroziti etički kvalitet takvog življenja i ekonomije koje to stvara, čime bi se moglo, eventualno, ugroziti življenje i uživanje još jedne etičke vrijednosti, a to je Mir. Ali, ne Mir samo kao odsustvo rata, već Mir od ekonomske ugroženosti zbog neetičkog menadžiranja sa bioresursima i naslijeđem planete.⁶ Mir koji će omogućiti prostor i vrijeme u kojima će uvijek biti dovoljno vremena za etičku samoprovjeru i dovoljno prostora za razvijanje kreativnosti do naučno-tehnološkog rezultata⁷ koji će, oslobođen dnevno-ekonomskih-političkih potreba, biti podređen stvaranju takve ekonomije, tehnologije, tehnike, proizvodnje, koji će ono što uzmu biomasi naći načina da joj ga vrate.⁸

⁶ Pogledaj u knjizi: Bruno Motik & Dražen Šimleša, *Zeleni alati za održivu revoluciju, Što čitaš?*, Zagreb, 2007.

⁷ Hotimir Burger, *Filozofija tehnike*, Naprijed, Zagreb, 1979, str. 145– 55.

⁸ Vittorio Hosle, *Filozofija ekološke krize: Moskovska predavanja*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1996, str. 61–87.

Ovo znači da i, kada bi se izgradio odgovarajući vrednosni sistem etičkoga karaktera, koji bi doveo do onog što se u svijetu naziva nova etika ekonomije, on bi se raspao ukoliko Solidarnost ne bi bila saučesnik u sistemu kao povezivac ovih vrijednosti. Vrednujući Solidarnost kao vezivni element, želim naglasiti da je ona etička vrijednost zato što kao podelemente u svom praktičnom manifestiranju nužno sadrži sve druge univerzalne etičke vrijednosti, ali samo pod uvjetom da ne bude svedena na Solidarnost s interesnom grupom, već da bude Solidarnost s vrstom-rodnom, kome se pripada – sa Čovjekom. Direktnije i preciznije rečeno, Solidarnost jeste etička vrijednost bez koje je etički sistem nemoguć jer omogućava integriranje svih vrednosnih etičkih činilaca u stvaranju ekonomskih preduvjeta življenja.

Jedan od takvih činilaca koji su *sine qua non* nove etički utemeljene ekonomije, prije i iznad svega, jeste preraspodjela moći, tj. demokratizacije⁹ menadžiranja do demokratije u kojoj će Supsidijarnost i Solidarnost dobiti svoj istinski etički izraz kao preduvjet za stvaranje jedne Integrativne Etike privreda sa najrazličitijim korijenima i razlozima nastajanja. Takva Integrativna Etika postaje etička vrijednost u trenutku kada postaje sredstvo-način razrješavanja sudara-sukoba koncepcija u kapitalu i oko njega.¹⁰ Razrješavanje sudara-sukoba (čime se i potvrđuje njena etička vrijednost) jeste u tome što se više nećemo pitati da li je neoliberalni kapitalizam¹¹, ili bilo koji drugi, bolji ili gori od onoga koji se predlaže. To će dovesti do još jedne nove etičke vrijednosti: do integracije interesa u ime stvaranja takve ekonomije koja će nužno, od sada pa nadalje, biti podređena jednom jedinom cilju: stvaranju takvih uvjeta egzistencije i njena kvaliteta koji će značiti praktičnu realizaciju našeg cilja kao etička bića – da bioetika više ne bude nešto o čemu ćemo sanjati ili čemu ćemo se nadati kao Carstvu Božijem, već ćemo je živjeti kao dio svog postojanja.

Ali, da bi se bioetika živjela tako, da bude Spasitelj, potrebno je ono o čemu sanja sav svijet: istinski demokratsko otvoreno društvo! Ovo, pak, ukazuje na to da je i Demokratija kao takva, etička vrijednost. Međutim,

⁹ Alfred Klose, *Poduzetnička etika*, Školska knjiga, Zagreb, 1996, str. 98–111.

¹⁰ Mijat Damjanović, *Menadžerska revolucija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1990, str. 16 – 39.

¹¹ Tibor Karpati, *Etika i gospodarstvo*, Ekonomski fakultet - Grafika, Osijek, 2001, str. 9–12.

da bi to postala, nije dovoljna samo Demokratizacija kao put do izjednačavanja svih,¹² već i zato što se samo eventualnim podizanjem svijesti svakog učesnika u ekonomskim procesima širenjem njegovih prava u odlučivanju – rukovođenju – upravljanju može podići etička svijest o tome da je Demokratizacija put – način spoznavanja sebe kao dijela sveukupnosti čovjekova bivstvovanja, kao Odgovornost – posljedica i za tuđa bivstvovanja. Ovako shvaćena i primijenjena etička vrijednost Demokratizacije u menadžiranju kao obligatorne za menadžere, otvorit će prostor za Demokratiju kao etičku vrijednost u kojoj će uvijek i svugdje svaki od učesnika u procesima polaziti od saznanja: svako moje postupanje ima posljedicu, posljedicu ne samo po mene i za mene, već i za druge, pa otuda i posljedice po etiku življenja. Ovakva će, pak, svijest dovesti do Etike koja će se temeljiti na potrebi za takvim kvalitetom življenja u kojem biološko održanje neće biti ugroženo zbog neprilagođenosti ekonomskih i proizvodnih procesa potrebama svakog ljudskog bića kao univerzalne etičke vrijednosti. Direktnije rečeno: Demokratija jeste etička vrijednost ukoliko je izraz i konkretna manifestacija već spomenutih etičkih vrijednosti da bi se izbjegla sva zapitanost oko toga da li je ili nije nešto dobro, tj. da li je nešto ili nije (bio)etički utemeljeno i opravdano kao postojanje.

Prethodno, pak, znači ukazivanje na nužnost razvijanja etike odgovornosti koja je *sine qua non*, bez kojeg je nemoguće da etika ispuni jedan od svojih osnovnih zadataka – ciljeva – funkcija u čovjekovu bivstvovanju: da bude prevencija od mogućeg raščovječenja. Zato etiziranje o ekonomiji nije samo refleksija o već učinjenom i posljedicama iz toga u društvenom ili privatnom životu, zato što ta refleksija dolazi prekasno! Otuda i potreba za etikom ekonomije sa (bio)etičkom vizijom, što će omogućiti jednu od osnovnih funkcija etike: prevenciju negativnih zbivanja, tj. preventivnu ekonomsku etiku. Naime, prije nego što se nešto menadžira, morat će se procijeniti da li je to (bio)etički ispravno! No, da se svako tako upita što će, opredjeljujući se za jedno ili drugo rješenje, u svakom će trenutku voditi računa o posljedicama odabranog rješenja, i to na temeljima one etike bez koje bi dalji razvoj čovjeka bio nemoguć

¹² Franz Josef Radermacher, *Ravnoteža ili razaranje: Eko-socijalno-tržišno gospodarstvo kao ključ svjetskog održivog razvoja*, Intercon - Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2003, str. 81–123.

– svaka odluka i postupak moraju voditi ka stvaranju egzistencija koja će biti određivana na osnovu bioetičkih vrijednosti.

Ispunjavanje odgovornosti i njeno utemeljenje kao etičke vrijednosti ne bi bilo moguće ukoliko ne postoji komunikacija. No, da odmah raščistimo! Kada se govori o komunikaciji, više se podrazumijeva da se, ustvari, govori o komunikativnosti kao kvalitetu u radu, što, pak, znači da se samo govori o sposobnosti onih koji menadžiraju da ne odbijaju komunikaciju s onima koji trpe posljedice ili benefite iz njihova menadžiranja. Insistiranje na Komunikaciji kao etičkoj vrijednosti jeste otuda što ona, Komunikacija¹³, ne znači razgovor, davanje informacija, ne podrazumijeva tehnička sredstva pomoću kojih ćemo razgovarati jedni sa drugima. Komunikacija je vrijednost samo onda kada bude shvaćena i kao Dužnost, i kao Poštenost, i kao Odgovornost, i kao Sloboda... iz čega se rađa potreba da postane način za davanje, tj. razmjenu informacija.¹⁴ No takvo davanje – razmjena informacija neće biti zamagljivanje na putu – potrebi za etičkim ponašanjem i stalnim samoprovjeravanjem, već će biti hrana za etičko procjenjivanje i određivanje postupanja – odlučivanja – rukovođenja – upravljanja do saznanja da bez redistribucije i preraspodjele moći nema i ne može postojati etika u menadžerstvu i menadžera, bez kojih pak ne bi bila ni moguća Nova Ekonomija, ali ovoga puta određena potrebom da bude i bioetična.

Redosljed ovako određenih i shvaćenih vrijednosti ne znači i određivanje njihova mjesta na nekakvoj hijerarhijskoj skali vrijednosti, jer nijedna od njih ne postoji sama za sebe. To je tako jer, da bi postojala i opstojala u svijetu u kojem je ekonomija nužnost, a samim tim su i menadžerstvo i menadžeri, prije i iznad svega, svaka vrijednost u sebi mora uključivati i druge vrijednosti i kategorije. Direktnije rečeno, one moraju izrastati jedna iz druge i urastati jedna u drugu, do svog jedinstva kao Etike koja će nas dovesti do istinski opravdanih i ispunjenih bioetičkih bića, a menadžiranje će se od biopiratstva pretvoriti u čuvanje sveukupnog bionaslijeđa i časno i pošteno izvršavanje dužnosti i ispunjavanje odgovornosti ka bionaslijeđu.

Iz ovoga je jasno da Poštenje-Čast jeste samo onda etička vrijednost i osnova za procjenjivanje kada bude shvaćena ne samo kao neposredno

¹³ Eric. M. Eisenberg & H. L. Goodall, Jr., *Organizational Communication - Balancing Creativity and Constraint*, St. Martin's Press, New York, 1993, p.p. 33.

¹⁴ Sašo Manasov, *Geoinformacijski sistemi: Kompiutersko procesiranje na informaciji za prostorot*, MEDIS-informatika, Skopje, 1995, str. 6.

poštenje – kradem ili ne kradem, izvršavam svoju dužnost, pošten sam na radnom mjestu... već i onda kada se u ispunjavanju i izvršavanju dužnosti donese odluka da se prihvati ili ne određeni zadatak samo ako se prethodno etički procijeni. Ovo znači da je Poštenje-Čast etička vrijednost kada je Dužnost shvaćena kao odgovornost za (u)činjeno, jer ne zaboravimo da se ispunjavanje dužnosti bez određivanja etičke posljedice na putu ka etici koja će ekonomiju pretvoriti u bioetičko razmišljanje o proizvodnji, pretvara u zločin u trenutku kada se između dužnosti i odgovornosti nećemo opredijeliti za cilj našeg postojanja: stvaranje takve vrste egzistencije koja će nesumnjivo biti utemeljena na (bio)etički uspostavljenom aksiološkom vrijednosnom sistemu. Ovakvo zaključivanje o Poštenju-Časti i njihove uloge jeste otuda što samo ovako shvaćeni i primjenjivani u menadžiranju ekonomijama mogu dovesti do etike u kojoj neće biti dilema jer je u njima unaprijed inkorporirana etička svijest o značenju zaštite i očuvanja sveukupne biomase (bez prava na trgovinu sa pravom stepena zagađenja).¹⁵

Značenje prethodnih etičkih vrijednosti pokazuje se i dokazuje ne samo u prethodnom etičkom kontekstu, već i kroz saznanja o sebi kao ljudskom biću, ali i drugih kao takvih. U ovom kontekstu, Dužnost jeste vrijednost ako bude shvaćena kao svijest da, ukoliko se ne menadžira tako što će se time stvoriti takvi uvjeti za održanje egzistencija koji će omogućiti prihvatanje odgovornosti učesnika za stepen svog angažiranja, što pak podrazumijeva i sposobnost – svijest – nužnost za žrtvovanjem, neće se doseći nužna funkcija ovako uspostavljane etike ponašanja, odnosno postupanja. Insistiram na Žrtvovanju kao vrijednosti, ne u smislu odricanja od sebe da bi se udovoljilo želji da se bude svetac, već insistiram na Žrtvovanju kao vrijednosti u smislu otkazivanja od nagona kao vodećih elemenata menadžiranja. Žrtvovanje uzimam u smislu sposobnosti i dužnosti sebepotčinjavanja u stvaranju egzistencija i drugih da bi se omogućio zajednički nivo kvaliteta življenja koji neće grabiti iz svijeta – prirode, već će nalagati ekonomiju koja će biti tako menadžirana što ćemo naći način da ono što smo dosad grabili i vratimo ograbljenom.¹⁶ Ovakvo shvaćena i primijenjena vrijednost Samožrtvovanja jeste temelj objašnjenja kada i kako Sloboda, kao vrhunška etička

¹⁵ Peter Singer, *Jedan svijet: Etika globalizacije*, Ibis grafika, Zagreb, 2005, str. 15–55.

¹⁶ Detaljnije pogledaj kod Vandana Shiva, *Biopiratstvo: Krađa prirode i znanja*, DAF, Zagreb, 2006.

vrijednost, može biti *i jeste to*. Poštenje-Čast, Odgovornost, Dužnost, Samožrtvovanje... jesu utemeljeni u pojmu Slobode kao vrijednosti, samo ukoliko vode ka etičkom samoosvješćivanju jedinke do nivoa na kojem će Slobodu shvatiti, razumjeti i prakticirati ne da bi radila što joj drago, već da bi odabrala da se uključi, tj. potčini samo u onim menadžiranjima ekonomije koja će voditi ka etici koja je u simbiozi s ekonomijom do nesumnjive potrebe, na kraju razvojne linije ovakve svijesti, da se stvori bioetika, a time i Bioetička Ekonomija egzistencija.

Spominjanje ovih etičkih vrijednosti svakako ne znači da bi se ostvarila istinski integrativna uloga bioetike i bioetičko osvješćivanje svakog od nas, da smo zaboravili i vrijednosti kao što su: građenje povjerenja kod drugih odgovornim promišljanjem etičke opravdanosti i posljedica iz onog što se i kako menadžira, čime će se dokazati da se menadžira sa sviješću o međuzavisnosti i uvjetovanosti prethodno spomenutih etičkih vrijednosti i kvaliteta koji nužno moraju postati dio habitusa svakog ukoliko hoćemo doći do situacije u kojoj će etika od priželjkivane kategorije postati element preko kojeg će svaka jedinka integrirati sebe kao etičko biće u jedinstvu svijeta, kao zajednička svijest da je svačije postojanje međusobno uvjetovano i zavisno od onoga koliko se i kako biosvjesno koristi naslijeđe planete i koliko se i kako raspolaze njime da bi se otvorio prostor onima koji dolaze. To, pak, znači ne samo lojalnost sebi, već lojalnost vrsti kojoj se pripada, tj. univerzalnim etičkim vrijednostima i ciljevima kao preduvjetima za postojanje i opstajanje čovjekova roda, bez čega bi svaka zapitanost oko etike kao mogućega korektora ponašanja i postupanja, da bi se došlo do bioetičke osviješćenosti čime će se opravdati i stav da bioetika ima integrativnu ulogu, bilo nemoguće.

Ne ulazeći u dalje nabrojanje temeljnih etičkih vrijednosti, ovdje je trenutak da se istakne činjenica da, ukoliko ne shvatimo da samo ovako treba gledati na temeljne etičke vrijednosti i ovako ih inkorporirati u svačiju svijest, nećemo moći doći do izlaza iz sopstvene zarobljenosti u sukobu ekonomija menadžiranih prema dnevno-političkim potrebama ili pak zavisno od stupnja moći kojom se raspolaze, a iz čije svijesti odsustvuje saznanje da, ukoliko nastavimo grijati ovu lopticu, ona će nas ohladiti. Drugim riječima, to znači da treba i da moramo početi sa stvaranjem ekonomskih uvjeta koji će omogućiti etičko razvijanje uvjeta i vrednovanja života. Ali, takvo vrednovanje života bit će utemeljeno na novoj organizaciji ekonomije, gdje život nije potrošno dobro, već razlog

stvaranju predmeta potrošnje. Ono za šta se zalažem, to je činjenica da nam je potreban takav obrazovno-odgojni proces koji će stvoriti bioetički osviještenog i stvaralačkog čovjeka koji je uvijek svjestan svojih egzistencijalnih ciljeva, koji je uvijek svjestan i značenja bioposljedica svojih odluka i postupaka i za sebe i za druge!¹⁷

Međutim, ovakva svijest i samoosviještenost o svome mjestu i o posljedicama za postojanje drugih, daje za pravo da se zaključi da je menadžiranje nemoguće ako učesnika u njemu, čovjeka, ne možemo vrednovati prema stepenu njegove (bio)etičke osviještenosti. Otuda, bioetika u menadžiranju života i svakog njegova pojavnog oblika, u normativnom smislu, ovako postaje nauka, uputstvo, određivanje načina djelovanja i odlučivanja pri menadžiranju života i njegovih egzistencijalnih pitanja, pri čemu orijentiranost samo na ekonomsko-racionalne motive više neće biti dovoljna. Ona tako postaje i jeste „uputstvo“ za uzimanje u obzir posljedica na duži vremenski rok, što znači da ovakvo donošenje odluka podrazumijeva i sagledavanje sveukupnosti među-zavisnosti i posljedica iz toga, tj. sagledavanje krajnjeg biorezultata po biomasu i potencijala iz nje za vrstu kojoj se pripada.

Ovakav način uvođenja veza i (među)zavisnosti etičkih vrijednosti potrebnih pri menadžiranju jeste zbog svijesti o entovalentnosti čovjekova postojanja i odnosa u ekonomijama koje nas danas određuju. Pa zato i insistiranje na ovako povezanim i određenim vrijednostima, ne samo da bi se pokazala i njihova polivalentnost, već da bi se naglasilo da, ukoliko se iste ne primjenjuju i ne umrežuju u ekonomijama koje nas određuju sada i ovdje na predloženi način, nećemo moći doći do življenja u kojem će i sama pomisao o onome za šta ćemo se opredijeliti kao način postojanja, biti etička vrijednost sama po sebi.

Da bi se došlo do zahtijevanog (bio)etičenja i ekonomije i života iz toga, oni koji menadžiraju njima moraju imati vrednosni sistem čija će aksiologija biti (bioetički) nesumnjiva.¹⁸ Ali, taj sistem ujedno ne smije biti zatvoren, tj. mora biti evolutivan po svojoj prirodi. Ovo ujedno znači da zahtijevane etičke vrijednosti pri menadžiranju moraju postati i

¹⁷ Detaljnije pogledaj kod: Robert E. Allinson, *Saving Human Lives: Lessons in Management Ethics (Issues in Business Ethics)*, Springer, Netherland, 2005.

¹⁸ O potrebi izgradnje novog aksiološkog sistema u promijenjeno društvo ukazuje i prof. Kiril Temkov u radu „Naše nove vrijednosti“, u knjizi *Etika*, Epoha, Skopje, 1998, str. 129–151.

norma u ponašanju i radu svakog menadžera i menadžiranja. Postajući to, bit će omogućena i promjena dosadašnje politike ekonomija. Naime, time će se omogućiti da umjesto dosadašnje usmjerenosti ka sebi i sopstvenom interesu, budu preusmjerene ka socijalnoj odgovornosti i partnerstvu.¹⁹ Direktnije rečeno, to znači da će svoje proizvođenje podrediti potrebi da se stvori jedna nova globalna ekonomija. No, ne globalna ekonomija utemeljena na osvajanju novih tržišta za stare tehnologije. To mora biti globalna ekonomija koja će biti svjesna da je njena uloga stvaranja takvih uvjeta proizvodnje koji će biti etički i ekološki održivi kao preduvjet daljeg bioetički opravdanog razvoja ljudskog društva uopće.²⁰ To će ujedno dovesti do onoga ka čemu sav svijet stremi: naime, ka globalnom realno demokratiziranom građanskom društvu koje je svjesno posljedica zbog neracionalnog trošenje resursa, ali i svjesno potrebe za stvaranjem uvjeta za opstanak vrste, tj. *da bioetička svijest bude svijest koja će određivati svakog čoveka.*

Do ovakve se ekonomije može doći samo onda kada će svako menadžiranje biti određivano bioetičkom sviješću. Tako će se doći i do života u kojem će neosporna vrhunska etička vrijednost biti sam Život, njegova zaštita i podizanja kvaliteta uvjeta njegova stvaranja. Tako i samo tako stići ćemo do onoga što nam je najpotrebnije – da sebe vratimo sebi kao ljude, da sebe vratimo sebi kao Čovjek koji će u trenutku rađanja u svom genetskom kodu i kolektivnom pamćenju Bioetiku imati kao osnovu života ■

Dejan Donev

Through integrativity of (bio)ethics (up) to a new economy

Summary

To come to the wanted (bio)ethicsasing of the economy-life, those that manage must have and valuable system which axiology will be (bioethi-

¹⁹ Paul T. Durbin, *Social Responsibility in Science, Technology, and Medicine*, Lehigh University Press, 1992.

²⁰ Branimir Lokin, *Pristup koncepciji dugoročnog razvoja*, Naprijed, Zagreb, 1979.

cal) certain, but in the same time must have and a system which will be unclosed, evolutionary by its nature. This means that the generally wanted ethical values in managing must become, in the same time, and a norm in the behavior and working in any kind of managing. Becoming that, the change of the previous politics on the economies will be possible: from the directiveness to self and own interests toward to social responsibility and partnership. This means that their working will be subordinate to the need of the construction of a new global economy. But, global economy which won't be grounded on the need of conquering new markets for old technologies, but to the conscience of the need of ethical and ecological preserved and justified development on the society as well as on the mankind generally. This will lead to that toward which, obviously, the whole world is aimed in the moment - *global real democratized civil society aware for it's own responsibility from irrational spending of the resource and the need of creating a conditions for survival of the variety - growing up to the general bioethical conscience in every human.*

The up grow of the economy to this kind of conscience is realized in the moment when, as a basic value in any thinking and evaluating of the management and managers, the basic point will be the bioethical conscience. So we'll attain to life as an indisputable ethical value by it self and for it self, it's protection and advancing. In this way and only in this way, we'll get to that from which we started - return to ourself as a human, return ourself as a Man/Human, which, in the birth moment in its genetic code and recalling, will have Bioethics as a base for living.

Key words: fear, ethics, bioethics, management, global economy.

Bibliografija

1. Allinson, E. Robert. *Saving Human Lives: Lessons in Management Ethics (Issues in Business Ethics)* Springer, Netherland 2005.
2. Burger, Hotimir. *Filozofija tehnike*, Naprijed, Zagreb, 1979.
3. Chryssides, George and John Kaler. *Essentials of business ethics*, McGraw'Hill Book Company, London 1996.
4. Damjanović, Mijat. *Menadžerska revolucija*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1990.
5. Durbin, T. Paul. *Social Responsibility in Science, Technology, and Medicine*, Lehigh University Press, 1992.
6. Eisenberg, M. Eric. & H. L. Goodall, Jr. *Organizational Communication - Balancing Creativity and Constraint*, St. Martin's Press, New York, 1993.

7. Epstein, Robert. *Simple Rules for a Complex World*, Harvard University Press, Cambridge, 1995.
8. Gibbs, Robert. *Why Ethics? Signs of Responsibilities*, Princeton University Press, New Jersey, 2000.
9. Hosle, Vittorio. *Filozofija ekološke krize: Moskovska predavanja*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1996.
10. Karpati, Tibor. *Etika i gospodarstvo*, Ekonomski fakultet - Grafika, Osijek, 2001.
11. Klose, Alfred. *Poduzetnička etika*, Školska knjiga, Zagreb, 1996.
12. Lokin, Branimir. *Pristup koncepciji dugoročnog razvoja*, Naprijed, Zagreb, 1979.
13. Sašo Manasov, *Geoinformacijski sistemi: Kompjutersko procesiranje na informaciji za prostorot*, MEDIS-informatika, Skopje, 1995.
14. Motik, Bruno & Dražen Šimleša. *Zeleni alati za održivu revoluciju, Što čitaš?*, Zagreb, 2007.
15. Pavlović, Vukašin. *Civilno društvo i demokratija*, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
16. Radermacher, Franz Josef. *Ravnoteža ili razaranje: Eko-socijalno-tržišno gospodarstvo kao ključ svjetskog održivog razvoja*, Intercon-Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2003.
17. Shiva, Vandana. *Biopirastvo: Krađa prirode i znanja*, DAF, Zagreb, 2006.
18. Singer, Peter. *Jedan svijet: Etika globalizacije*, Ibis grafika, Zagreb, 2005.
19. Temkov, Kiril. *Etika*, Epoha, Skopje, 1998.
20. Wisse, Richard. *Odgovornost u mijeni vremena*, Svjetlost, Sarajevo, 1988.